

Kur'ân Ezberine Anlam Katma Teşebbüsleri: 'Hâfız: Lafzın Hâmili, Mananın Âmili' Eserinin Değerlendirilmesi

Ahmed Ürkmez

Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı
Associate Professor, Pamukkale University, Faculty of Theology, Department of Hadith,
Denizli, Turkey
aurkmez@pau.edu.tr
orcid.org/0000-0002-6594-7997

Attempts of Adding Meanings to the Memorization of the Qur'an: Evaluation of the work *Hâfız: Lafzın Hâmili, Mananın Âmili*

Abstract: The “Hıfz” education has played an important function throughout the history in terms of both conservation and understanding of the Qur'an. At this point, it is seen that the weight is given to the memorization side; however, efforts towards acquainting the *hâfız* (who knows Qur'an by heart) with the meaning of the holy message are continuing both academically and socially. The aim of this article is to make a scientific critique of the three volume study titled “Hâfız: Lafzın Hâmili, Mananın Âmili” which is published by the Presidency of Religious Affairs. Since the publication has an extremely important perspective, such as supporting the *hıfz* (memorization) processes with programs to understand the holy text. The extent to which the result has achieved the objectives at the starting point of the study is open to discussion. The analysis was based on the internal layout of the 600-page book, and firstly, the findings of the selection and presentation of the verses chosen from each page to learn *hâfız* students their meaning were shared. In addition, the contents of the chapters such as “Titles”, “Information”, “Message” and “Vocabulary” were evaluated and it was tried to reach a conclusion about the functionality of the project as a whole.

Summary: Memorization of the Qur'an is an extremely valuable phenomenon holding an important place in our culture and maintaining its actuality. Memorization of the Qur'an has a significant contribution to the individual's fusion with the divine message and to the preparation for life, especially in establishing the in-

---

Geliş/Received: 07 Temmuz/July 2019

Kabul/Accepted: 07 Eylül/September 2019

Yayın/Published: 20 Eylül/September 2019

Atıf/Cite as: Ahmed Ürkmez, “Kur'ân Ezberine Anlam Katma Teşebbüsleri: 'Hâfız: Lafzın Hâmili, Mananın Âmili' Eserinin Değerlendirilmesi [The Means of Adding Meanings to the Memorization of the Qur'an: Evaluation of 'Hâfız: Lafzın Hâmili, Mananın Âmili']”, *Eskişeni* 39 (September 2019): 301-322.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.3456855>

Copyright © Anadolu İlahiyat Akademisi/Anatolian Theological Academy, Turkey

frastructure for the collection of religious sciences. For this reason, academic publications were made to improve this memorization processes, and the subject was analyzed in terms of various sciences such as Tafsir, Religious Education and so on. It is generally accepted that the individual should have knowledge of the meaning of the divine text memorized, during or after memory.

The work entitled as “Hâfız: Lafzın Hâmili, Mananın Âmili” published in three volumes by the Presidency of Religious Affairs is remarkable, since it has the nature of a resource to strengthen the meaning dimension. The book written by a very high commission aims to select one verse from each page of the Qur'an and to introduce each verse to the reader in various aspects, especially in Turkish meaning. However, the study has significant deficiencies and errors in terms of content and method; that's why, this article has been prepared to make a scientific criticism on the study.

There is a fixed format of each pages consisting of six-steps, which constitutes the work: A visual indication of the original locations of the selected verses in the mushaf, individual writing of the selected verses and their meanings, a red main title used to pass to the explanation section and the following subheadings of “Information”, “Message” and “Vocabulary”. Although the regular implementation of these six steps was positive in terms of providing a framework for the information presented, this consistency in the figure could not be sustained in the content, and significant problems were repeated in each step.

The main problems observed in the selection of the verses to be analyzed are quotations of texts that are too long or too short for the student to learn the meaning, combining the pieces taken from two different verses without any warning and quoting the same content more than once. In the independent writing of the selected verses, it can be said that the Arabic typesetting did not reach a sufficient level and even developed quite far from aesthetic anxiety and sensitivity of the meaning. The main problems of the main topics used in the transition to the explanation section are as follows: Moving the expressions to the title as in the verse without producing an original expression, repeating the similar contents in the titles, lack of stylistic unity among multiple authors of the project and using excessively long titles exhausting the reader.

In the “Knowledge” subtitle, where the meaning of the verses is explained briefly, it is seen that a heavy and technical language is used, it is insufficient to update the subjects, and the content cannot be enriched. However, the fact that the memory students are mostly in the category of children and young people requires that the resources to be offered for them be prepared in a simple language and presented with updated content. Moreover, errors made in terms of both hadiths and referring to poems (*istishād*) in the sub-heading “Message”, where the messages extracted from the verse are briefly mentioned, are discussed in the article.

“Vocabulary” has a special importance since it is the meeting point of memorization and meaning studies; however, it contains probably most of the errors and so the most disappointing part of the book. In this sub-heading, where the short equivalents of the words and concepts in the verses are given, the common mistakes are as follows: Not being able to decide how the word should be written or which form should be taken as basis, not being able to present the singular or plural form of the word in a certain order, not being able to behave consistently when sorting multiple words. The common point of these problems can be determined as “work without standards” in the transfer of written information. There are also a number of serious problems other than those mentioned in this sub-heading, which is devoted to the vocabulary, including the explanation of the word that is not mentioned in the relevant verse and the loading of different meanings to the same word in different places.

Another important dimension that can be added to the above-mentioned six articles objectified by the examples will be the evaluation of the style of the study in terms of the target audience. Correcting the style of the work, which was understood to have occurred through the long-lasting effort of a special team and presented to the reader with a very high-quality printing, in line with scientific criticism, can be beneficial for future generations and especially for hâfızs.

Keywords: Religious Education, Memorization of the Qur'an, Qur'an Sciences, Meaning, Criticism.

Kur'ân Ezberine Anlam Katma Teşebbüsleri: 'Hâfız: Lafzın Hâmili, Mananın Âmili' Eserinin Değerlendirilmesi

Öz: Kur'ân-ı Kerîm'in hem muhafazası hem de anlaşılması bakımından hafızlık eğitimi tarih boyunca önemli bir fonksiyon icra etmiştir. Geline nokta da ağırlığın ezber tarafına verildiği görülmekte, ancak hafızlık öğrencisinin ilahi mesajın anlamı ile tanışmasına yönelik çabalar da gerek akademik gerekse toplumsal açıdan sürdürülmektedir. Bu makalenin amacı, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan “Hâfız: Lafzın Hâmili, Mananın Âmili” adlı üç ciltlik çalışmanın içerik ve yöntem açısından ilmî bir tenkidini yapmaktır. Zira söz konusu yayın, hafızlık süreçlerinin ilahi metni anlamaya yönelik programlarla desteklenmesi gibi son derece önemli bir perspektife sahiptir. Oluşan sonucun çıkış noktasındaki hedefleri ne ölçüde gerçekleştirdiği ise tartışmaya açıktır. İncelemede 600 küsur sayfalık kitabın iç düzeni esas alınmış, öncelikle hafızlık öğrencilerinin anlamını öğrenmesi için her bir sayfadan seçilen âyetlerin tespit ve sunumuna dair bulgular paylaşılmıştır. Ayrıca eserde görülen “Başlıklar”, “Bilgi”, “Mesaj” ve “Kelime Dağarcığı” gibi bölümlerin içerikleri hakkında değerlendirmelerde bulunulmuş ve bu projenin bir bütün olarak işlevselliği hakkında bir kanaate varılmaya çalışılmıştır.

Özet: Kuran-ı Kerîm ezberleme faaliyeti, kültürümüzde önemli yer tutan ve güncelliğini koruyan son derece değerli bir olgudur. Bireyin ilahi mesajla kayna-

şıp hayata hazırlanmasında, özellikle dini ilimlerin tahsili için altyapı oluşturmada Kur'an ezberinin katkısı büyüktür. Bu nedenle hafızlık süreçlerinin geliştirilmesine yönelik akademik yayınlar yapılmış, konu Tefsir ve Din Eğitimi gibi çeşitli ilimler açısından tahlil edilmiştir. Hafızlık sırasında veya sonrasında, bireyin ezberlediği ilahi metnin anlamı hakkında bilgi sahibi olması gerektiği ise genellikle kabul edilen bir durumdur.

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından üç cilt hâlinde yayınlanan “Hâfız: Lafzın Hâmili, Mananın Âmili” adlı çalışma, söz konusu anlam boyutunu güçlendirmeye yönelik bir kaynak mahiyeti taşıdığı için dikkate değerdir. Üye sayısı hayli fazla bir komisyon tarafından yazılan kitap, Kur'an-ı Kerim'in her sayfasından birer ayeti seçmeyi ve her ayeti başta Türkçe anlamı olmak üzere çeşitli açılardan okuyucuya tanıtmayı amaçlamaktadır. Mamafih, çalışmanın içerik ve yöntem açısından belirgin eksiklik ve hataları bulunmakta olup, ilmî bir tenkidini yapmak için bu makale hazırlanmıştır.

Eseri oluşturan sayfaların her birinde değişmeyen altı aşamalı bir format söz konusudur: Seçilen ayetlerin mushaftaki orijinal yerlerinin bir görsel yardımıyla belirtilmesi, seçilen ayetlerin ve anlamlarının müstakil yazımları, açıklama bölümüne geçişte kullanılan kırmızı bir ana başlık, bu başlığın devamındaki “Bilgi”, “Mesaj” ve “Kelime Dağarcığı” alt başlıkları. Söz konusu altı adımın düzenli uygulanması, sunulan bilgiye çerçeve teşkil etmesi bakımından pozitif ise de şekilde sağlanan bu tutarlılık muhtevada sürdürülememiş ve her bir adımda belirgin problemler tekrar edilmiştir.

Anlamı incelenecek ayetlerin seçiminde gözlemlenen başlıca problemler, öğrencinin anlamını öğrenmesi amacıyla aşırı uzun veya aşırı kısa metinlerin alıntılanması, herhangi bir uyarıda bulunulmadan iki farklı ayetten alınan parçaların birleştirilmesi ve aynı muhtevanın birden fazla kez alıntılanması gibi hususlardır. Seçilen ayetlerin müstakil yazımlarında, Arapça dizginin yeterli düzeye ulaşmadığı, hatta estetik kaygı ve anlam hassasiyetinden oldukça uzak bir biçimde geliştiği söylenebilir. Açıklama kısmına geçişte kullanılan ana başlıkların temel problemleri arasında, orijinal bir ifade üretmeksizin ayetteki ifadelerin olduğu gibi başlığa taşınması, benzer muhtevaların başlıklarda tekrar edilmesi, projenin birden fazla yazarı arasında genelde olduğu gibi başlıklar özelinde de üslup birliğinin sağlanamaması ve okuyucuyu yoran aşırı uzun başlıkların kullanılması yer almaktadır.

Ayetlerin anlamlarının kısaca açıklandığı “Bilgi” alt başlığında ağır ve teknik bir dilin kullanıldığı, konuları güncellemede oldukça yetersiz kalındığı ve içeriğin zenginleştirilemediği görülmektedir. Oysaki hafızlık yapan öğrencilerin çoğunlukla çocuk ve genç kategorisinde olması, kendilerine önerilecek kaynağın sade bir dille hazırlanmasını ve güncel bir içerikle sunulmasını gerektirmektedir. Ayetten çıkarılan mesajların kısaca ifade edildiği “Mesaj” alt başlığında gerek hadis kullanımı gerekse şiirle istişhad bağlamında yapılan hatalar da makalede ele alınmış bulunmaktadır.

Ezber ve anlam çalışmalarının buluşma noktasını oluşturan ve bu bakımdan özel önem taşıyan “Kelime Dağarcığı”, kitabın belki de en fazla hata barındıran ve en çok hayal kırıklığı oluşturan alt başlığıdır. Ayetlerde geçen kelime ve kavramların kısa karşılıklarının verildiği bu alt başlıkta sıkça karşılaşılan hatalar şunlardır: Kelimenin nasıl yazılacağına veya hangi formunun esas alınacağına karar verememek, kelimenin tekil veya çoğul hâlini belirli bir düzen içinde sunmamak, birden fazla kelimeyi sıralarken tutarlı davranmamak. Bu problemlerin ortak noktası “yazılı bilgi aktarımında standarttan yoksunluk” olarak tespit edilebilir. Ayrıca ilgili ayette geçmeyen kelimenin açıklanması ve aynı kelimeye farklı yerlerde birbirinden farklı anlamlar yüklenmesi de dâhil olmak üzere, kelime hazinesine ayrılan bu alt başlığın zikredilenler dışında da bir dizi ciddi sorunu mevcuttur.

Makalede her biri örneklerle somutlaştırılan yukardaki altı maddeye eklenebilecek bir diğer önemli boyut ise çalışmanın üslubunun hedef kitle açısından değerlendirilmesi olacaktır. Özel bir ekibin uzun süren çabasıyla meydana geldiği anlaşılan ve gayet kaliteli bir basımla okuyucuya sunulan eserin içeriği kadar üslubunun da ilmi tenkitler muvacehesinde tashihi, gelecek nesiller ve bilhassa hafızlık talebeleri için yarar sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Hafızlık, Kur'an İlimleri, Meal, Tenkit.

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim'in hayata yön vermek gibi temel bir hikmete mebni olarak indirildiği, bunun da ancak ilahi metni yeterli ölçüde doğru anlamakla mümkün olabileceği bilinen bir husustur. Nitekim Kur'an'ın niçin okunduğu sorusu, niçin indirildiği sorusunu doğurmakta, hangi yönde ilerlenirse ilerlensin, ilâhî metnin okunması ile anlaşılması, anlaşılması ile de yaşanması arasında doğrudan bir bağlantı kendiliğinden gündeme gelmektedir.

Konu üzerine yapılmış pek çok araştırmada, meselenin farklı boyutları detaylarıyla işlenmiş bulunmaktadır. Okuyucu/öğrencinin Kur'an'a verdiği değer ve zihninde gelişen Kur'an algısından başlayarak¹, Ashâb-ı Kirâm'ın ilahi mesajı anlama yöntemlerine² ve etkili bir kıraatin unsurlarına kadar farklı konular araştırmalarda ele alınmıştır. Bu bağlamda Kur'an'ı Kerim'in okunması hakkında bizzat âyetlerde yer alan fillerden “tertîl” ile anlamanın, “tilâvet” ile ise amelin yan yana düşünülebileceğine dikkat çekilmekte, ayrıca kıraatin sadece kulak verilmesi için yapılan bir okuma olmayıp, bundan fazlasını ifade ettiği vurgulanmaktadır.³ Diğer taraftan Kur'an-ı Kerim'i anlamayı Tefsir ilminin va-

¹ Bu konuda bir tetkik için bk. Halis Albayrak, “Kur'an'ı Anlamak-Kur'an'ın Ne Olduğunu Anlamak”, *I. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu* (Ankara: Fecr Yayınları, 1995), 165-176.

² Bünyamin Erul, “İlk Dönem Kur'an Okumaları (Sahabenin Kur'an'ı Anlama Çabaları Üzerine)”, *VII. Kur'an Sempozyumu* (Ankara: Fecr Yayınları, 2005), 23-40; Mehmet Adıgüzel, “Kur'an'ı Anlama Olgusu”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (2005): 75-92.

³ Mustafa Hocaoğlu, “Okuma ve Anlama Üzerine: Kur'an Tilavetiyle İlgili Bazı Kavram ve Rivayetlerin Değerlendirilmesi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (2012): 214-220. Tilâvet ve tertîl hakkın-

roluş sebebi olması açısından irdeleyen, dolayısıyla “anlama” başlığı altında Tefsir ilminin gelişim sürecini yahut âyetlerin yine âyetler ışığında kavranması gibi gereklilikleri işleyen tetkikler de mevcuttur.⁴

Konunun bir boyutu Tefsir ve Kur'ân ilimleri üzerinden tartışılırken, diğer boyutu ise hafızlık eğitimi ve Kur'ân Kurslarının iç işleyişleri açısından değerlendirilmiş görünmektedir. Hafızlık eğitimine dair yapılan akademik çalışmaların bazılarında bu eğitimin kalın veya ince harflerinin doğru seslendirilmesi, mahreçler, tecvid esasları ve ezber yöntemlerinden ibaret gibi düşünülüp büyük oranda lafzî bir çerçeveye sıkıştırıldığı⁵ söylenebilir. Yine kurslardaki verimliliğin artırılması için öngörülen eğitsel, sosyal, kültürel, sportif, yasal onlarca teklifin sunulduğu ama bunlar arasında anlam eğitimini önceleyen bir yönlendirmede bulunulmadığı⁶ da görülmüştür.

Din Eğitimi eksenli bazı araştırmalarda ise ezberin kalitesini etkileyen hoca ve yaş gibi faktörlerin mercek altına alındığı, öğrenci seçimi, çalışma yöntemleri ve benzeri konularda bilgiler verildiği, kıraat veya hatim bahsinde anlamayı özendirilen cümleler kullanıldığı, ama hafızlık eğitiminin bir parçası hâlinde düşünülebilecek anlam odaklı bir programa değinilmediği⁷ belirtilmelidir. Buna mukabil kimi uzmanların “günümüzde sürdürülen ezber programlarının ne ölçüde anlamlı olduğu” veya “lafzın ezberletilmesi ile anlamın kavratılmasını birlikte kazandıracak bir yöntemin mümkün olup olmadığı” şeklinde daha esaslı sorulara cevap aradıkları makaleler⁸ de tespit edilmiştir.

Ülkemizde yıllardır sistematik biçimde gerçekleştirilen hafızlık çalışmalarında Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemenin yanında anlamaya dair bir müfredatın niçin uygulanmadığı, oluşan büyük boşluğun hafızlık sonrasında telafisi için ne tür

da değerlendirme için ayrıca bk.: Sehâvî, Ali b. Muhammed, *Cemâli'l-Kurrâ ve Kemâli'l-İkrâ*, nşr. Ali Hüseyin el-Bevvâb, 1. Baskı (Kâhire: Mektebetü'l-Hâncî, 1987), I: 91-94, 97-99.

⁴ İki örnek için bk. Abdurrahman Çetin, “Kur'ân'ı Anlamanın Önemi ve Bu Konudaki Çalışmalar”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2000): 193-212; Ali Karataş, “Kur'ân'ı Kur'ân ile Anlama”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2011): 177-197. Tefsir ilminin temel konusunun Kur'ân-ı Kerîm'in içerdiği manaların anlaşılması olduğuna dair bir tespit için bk.: Zerkeşî, Muhammed b. Abdullah, *el-Burbân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, nşr. Yûsuf el-Mer'aşlî, 1. Baskı (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1990), I: 104-105.

⁵ Bu tarz bir yaklaşım için bk. Yavuz Fırat, “Kur'ân Öğretimi ve Hafızlık Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23 (2007): 549-568.

⁶ Krş. Abdullah Akın – Ahmet Akın, “Kuran Kurslarında Özellikle Hafızlık Eğitimi Yönelik Bir Dizi Öneri”, *Din Eğitiminde Motivasyon ve Verimlilik Sempozyumu* (Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ, 2017), 27-30.

⁷ Mesela bk. M. Faruk Bayraktar, “Hafızlık Eğitiminin Geleneksel Yöntemleri ve Kur'an Kursları”, *Tokat'ta Kur'an Günleri X. Kur'an Sempozyumu: Kur'an ve Eğitim* (Ankara: Fecr Yayınları, 2008), 117-138.

⁸ Suat Cebeci – Bilal Ünsal, “Hafızlık Eğitimi ve Sorunları”, *Değerler Eğitimi Dergisi* 4/11 (2006): 31 vd. Bu makalenin sonuç kısmında “öğrencilere Kur'an metni ezberletilirken belli ölçüde de olsa anlamın kavratılması, Kur'an'ın muhtevasına dair bilgi kazandırılması sağlanmalıdır” ifadesine yer verilmiş olması (s. 49) önem taşımaktadır. Ayrıca makalede, hafızlık süreçlerini yürüten Kur'an Kursu öğreticilerinin yarısından çoğunun yükseköğrenim mezunu olmamaları; olanların da %70'inin ön lisans mezunu düzeyinde kalması (s. 37-38), hafızlık öncesi Arapça öğreniminin gerekliliğini öğrencilerden bir kısmı benimserken öğreticilerin çoğunun buna karşı çıkması (s. 42-43) ve benzeri önemli sorunlara işaret edilmiştir. Makaleye temel oluşturan alan araştırmasında soruları cevaplayan gerek öğrenci gerekse öğreticiler tarafından dile getirilen talep veya problemler arasında “ezberlenen âyetlerinin anlamının öğrenilmesi/öğrenilmemesi” yönünde hiçbir maddenin yer almaması (s. 40-41) ise tartışmakta olduğumuz meselenin hafızlığın paydaşlarının gündeminde yer almaktan ne kadar uzak olduğunu göstermesi bakımından hayli manidardır.

adımların atılabileceği özel olarak sorgulanması gereken bir husustur. Hafızlık süreci sadece ezberlemeye mi ayrılmalıdır yoksa ezber ve anlama çalışmaları kol kola yürüyebilecek programlar şeklinde organize edilebilir mi? Metni anlamaya yönelik özel bir müfredatın tasarlanması mı yoksa hafızlık talebesinde bu yönde bir ilginin oluşturulması ile yetinilmesi mi daha mantıklıdır? Kur'an-ı Kerim metnini hangi derinlikte incelemek, öğrencilere ne gibi yeterlilikler kazandırmak ve en önemlisi bu iş için ne tür materyaller hazırlamak gerekmektedir?

Benzerleri üretilebilecek bu sorular öncelikle Din Eğitimi ve Tefsir bilimlerinin alanına girmekle birlikte, an itibarı ile bir Hadis araştırmacısının da⁹ katkı sağlamaya çalıştığı dikkate alınır, birden fazla boyutta gelişen bir "Hafızlık Süreçlerini Geliştirme ve Anlam Çalışmalarıyla Zenginleştirme" hassasiyetinden bahsetmek mümkün olabilir. Özellikle okullarda hafızlık eğitim programlarının hayata geçirilmesiyle birlikte Milli Eğitim Bakanlığı'nın da doğrudan devreye girdiği hafızlık süreçleri, işi birinci dereceden üstlenen Diyanet İşleri Başkanlığı ve farklı aşamalarda fahri olarak destekleyen akademik camianın da varlığıyla, ülkenin İlahiyat birikiminin bulunduğu bir platform hâlini kendiliğinden almaktadır.

1. HÂFİZ: LAFZIN HÂMİLİ, MANANIN ÂMİLİ

Çalışma¹⁰ toplam 618 sayfadan müteşekkil olup, mushafın her bir sayfasını müstakil bir sayfada ihtiva etmekte, ilgili sayfadan alınan âyet Arapça metin üzerinde farklı tonlamayla işaretlenmiş bulunmaktadır. Mushaf sayfası görünümünün yanına söz konusu âyetin Arapça metni ve altına da meali ayrıca yazılmıştır. Ardından bir genel başlık ile aşağıda zikredilecek üç alt başlığa yer verilmektedir.

Görsel-1: Kitaptan Örnek Bir Sayfa (3/550)

⁹ Yeni nesil Kur'an talebelerine rehberlik edecek metinler üretmek ve yöntemler geliştirmek, küçüklüğünde hafızlık yapmış pek çok akademisyenin ortak hülyasıdır. Bu satırların yazarı da temel uzmanlık alanı Hadis olmakla birlikte, Kur'an eğitimi desteklemeye yönelik bazı çalışmalarda bulunmuştur. Âcurrî'nin hafızlık adabıyla ilgili bir klasik sayılan *Ablâku Hameleti'l-Kur'an ve Ehlîh* adlı eserinin tercümesi (*Kur'an Öğrencisine Öğütler*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011) ile Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda hafızlık eğitimine katkıda bulunmayı öngören "Hafızlık Destekli Sınıf Projesi" başlıklı bildiri (*DİB Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu-I* (2013): 1/295-303) bunlara örnek olarak zikredilebilir.

¹⁰ Komisyon, *Hâfız: Lafzın Hâmili, Mananın Âmili*, (İzmir: DİB Yayınları, 2019), 1-3.

2. ÇALIŞMANIN DETAYLI TAHLİL VE TENKİDİ

Bu bölümde çalışmada tespit edilen belli başlı problemler yine söz konusu metindeki dizilişe göre örnekleriyle ele alınacaktır. İncelemede öncelikle “Âyetlerin Seçimi” (4 madde) ve “Seçilen Âyetlerin Müstakil Yazımları” ile ilgili meselelere temas edilecektir. Devamında sırasıyla “Başlıklar” (4 madde), “Bilgi” (3 madde), “Mesaj” ve “Kelime Dağarcığı” (8 madde) başlıklarına ait tespit ve tenkitler kaydedilecektir. Üsluba dair bazı notlara ayrılan yedinci başlığı müteakip kısa bir sonuç bölümüyle inceleme tamamlanacaktır.

2.1. Âyetlerin Seçimi

Âyetlerin seçiminde gözlemlenen problemler dört başlık altında değerlendirilebilir.

2.1.1. Aşırı Uzun Metinlerin Alıntılanması

Bazı örneklerde, âyetin öğrencinin aklında kalacak kısa ve net bir bölümünü ön plana çıkarmak yerine, ayetin anlamının tamamını oluşturan komple bir paragrafın alıntılanması görülmektedir. Böyle bir durumda, hafız öğrenciden o bölümün anlamını bütünüyle ezberlemesi beklenmektedir. Ezber sürecinin her gününde böyle bir ek programının yürütülmesi elbette dikkat dağıtıcı ve yorucu olacaktır. Nitekim Kur'an-ı Kerim metninin Arapçasını ezberledikten sonra Türkçe meâlini de kısmen veya tamamen ezberleyen nadir örneklerle rastlanmaktaysa da bu boyutta bir anlam öğretiminin günlük ezber düzenini aksatması kaçınılmazdır.

Sözgelimi el-Bakara suresinin ilk sayfasından tarafımıza ait taslakta seçilen sadece ilk iki âyet iken, ele alınan çalışmada sayfanın tamamı verilmiştir. (1/1b)¹¹ Bu uygulama, seçkinin genelinde sergilenen titizliğin düzeyi hakkında soru işaretleri oluşturmaktadır.

Maksimum üç satırlık alıntıların makul karşılanabileceği ve anlam üzerinde çalışma açısından verimli olabileceği düşünülürse, son tahlilde “Hâfız” adlı seçkide yer alan ve 10 tanesi¹² 4 satırdan, üç tanesi¹³ ise 5 satırdan oluşan toplam 13 örneğin pek isabetli görünmediği ifade edilebilir.

2.1.2. Aşırı Kısa Metinlerin Alıntılanması

Sekizinci ve onuncu cüzde yoğunlaştığı görülen uzun alıntılarının tam tersi ise “aşırı kısa” olarak nitelenebilecek iktibaslardır. Âyetin giriş kısmının alıntılanıp oraya matuf olan devamının dışarıda tutulduğu el-Bakara 2/188 (1/28) veya âyetteki dört cümleden ilk üçünün alındığı ve son cümlesinin ilginç bir şekilde

¹¹ Metin içinde yapılan ve kaynak adı zikredilmeyen (cilt/sayfa) atıflarının tamamı, bu makale çerçevesinde değerlendirmesi yapılan “Hâfız” kitabının daha önce künyesi zikredilen 2. baskısına aittir. Üç ciltten oluşan baskının sayfa numaraları ikinci ve üçüncü ciltte bir öncekinde kaldığı yerden devam ettirilmiş olup, normalde sadece sayfa numarasıyla yetinilmesi mümkün olmakla birlikte, daha sağlıklı bir atıf tarzı benimsenerek cilt numarasına da yer verilmiştir. Birden fazla noktaya toplu olarak işaret edilmesi icap eden durumlarda ise klasik dipnot uygulamasına müracaat edilmiştir.

¹² Bk. 1/10 (el-Bakara 2/74), 1/114 (en-Nisâ 4/42), 1/145 (el-En'âm 6/141), 1/146 (el-En'âm 6/145), 1/148 (el-En'âm 6/152), 1/169 (el-A'râf 7/158), 1/183 (el-Enfâl 8/60), 1/192 (et-Tevbe 9/38), 1/197 (et-Tevbe 9/71), 3/560 (et-Tahrîm 66/8).

¹³ Bk. 1/42 (el-Bakara 2/258), 1/83 (en-Nisâ 4/36), 2/203 (et-Tevbe 9/111).

kesildiği en-Nisâ 4/135 (1/99) iktibasları bu tarz sorunlu takti uygulamalarına örnek verilebilir.

Tam bir âyet olduğunda bütünlük ifade eden iki üç kelimelik alıntıların, bir âyetin çok küçük bir kısmı seçildiğinde ve mesela bir buçuk satırlık âyetin son üç kelimesi tercih edildiğinde çok da uygun düşmediği belirtilebilir. Her ikisi de aynı surede bulunan iki âyetten “Ölüm gelene kadar Rabbine ibadet et.” (el-Hicr 15/99) ilk ihtimaldeki bütünlüğe; “Mü’minlere kanadını ger.” (el-Hicr 15/88) ise ikinci ihtimaldeki alıntı tarzına örnek teşkil etmektedir.¹⁴

Sadece bir seslenişten ibaret olan (يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ) ifadesinin (Yûsuf 12/46; 2/240) böyle bir seçkide takdimi ise “her sayfadan mutlaka bir alıntı yapma” mecburiyetinin bir yansıması gibi durmaktadır. Bu son hususun, bir âyetten bağlamıyla birlikte anlaşılabilir bir cümleyi çekip çıkartmak (1/39) veya pek çok âyette mükerrer olan bir cümleyi alıntılanmak (1/37) başta olmak üzere çeşitli hatalı sonuçları vardır.

2.1.3. İki Farklı Âyetten Alınan Parçaların Birleştirilmesi

Bazı örneklerde ise oldukça keyfi bir tutumla adeta “biraz o âyetten, biraz bu âyetten” yapılan iktibaslar mevcuttur. Sözgelimi yaklaşık dört satırlık bir âyetin (en-Nisâ 4/77) son satırı ile yine yaklaşık dört satırlık müteakip âyetin (en-Nisâ 4/78) ilk satırının birleştirilebilmiş olması, üstelik okuyucuya böyle bir birleştirme hakkında uyarıda bulunulmaması, bu sorunun Kur’ân-ı Kerîm metninin iç bütünlüğünü bozacak boyutlara ulaştığı anlamına gelmektedir:

(قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾) أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَدْرِكَكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ

“Onlara de ki: “Dünya menfaati önemsizdir, Allah’tan korkanlar için ahiret daha hayırlıdır ve size zerre kadar haksızlık edilmez.” Nerede olursanız olun ölüm sizi yakalar; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile!”¹⁵

2.1.4. Aynı Muhtevanın Birden Fazla Kez Alıntılanması

Birden fazla kişinin elinde büyük ölçüde düzensiz yürütüldüğü anlaşılan yazımın en ciddi sorunu hemen her alt başlıkta gündeme gelecek olan tekrar alışkanlığıdır. Muhtevada o kadar çok tekrara gidilmiştir ki, şayet bütün metin tek bir kişi tarafından hazırlanmış olsaydı, bu kadar tekrarın sırf hacmi artırmak için yapılmış olabileceği dahi düşünülebilirdi.

Problemin âyetlerin seçimine etkisi, “Dünya hayatının oyun ve eğlence olduğu” (1/130, 3/403 ve 509), “Kur’ân’ın, uydurulmuş bir kitap olmadığı” (2/212, 222 ve 224), “Mü’minlere şefkat kanatlarının gerilmesi” (2/265 ve 375) ve benzeri bazı muhtevaların sunumunda tekrara düşülmesiyle ortaya çıkmaktadır. Ciddi ve ilmî bir son okumada öncelikle izalesi gereken bu tür tekrarlarla tashih sırasında hiç ilgilenilmemiş gibi görünmektedir. Ancak üst üste sayfalardan aynı içe-

¹⁴ Krş. 2/266 ve 2/265.

¹⁵ 1/89. Benzer bir tasarrufun gerçekleştirildiği ve el-Mâide 5/27-28 âyetlerini içeren başka bir örnek için bk. 1/111.

rikteki âyetlerin alındığı örnekler, meselenin yazar farklılığı veya sayısı değil, bakış açısı yetersizliği olduğunu ortaya koymaktadır.

2.2. Seçilen Âyetlerin Müstakil Yazımları

Seçilen âyetlerin mealleri -önsözde belirtildiğine göre- Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfı'nın daha önce yayınlamış olduğu meallerden alındığı, dolayısıyla belirli standartlara göre hazırlanan ana kaynaklara dayanıldığı için bu noktada büyük bir sıkıntı yaşanmamıştır. Fakat işin eldeki projede üretilmesi beklenen bir başka boyutuna, âyetlerin meâl üzerindeki ayrı yazımlarına (Görsel-1) gelindiğinde, birden fazla satır oluşturan Arapça lafızların dizgisindeki özensizliğin dikkat çekici boyutlarda olduğu tespit edilmektedir. Anlamlar esas alınarak yapılacak ufak dizgi müdahaleleriyle metinler çok daha zevkli düzenlenebileceği halde, bu noktada estetik bir kaygı taşınmamıştır.

18. cüzün –hafızlık ezber sistemine göre- son on sayfasının altısında bu tür örneklerle rastlanmaktadır. 20. Sayfada (2/341) alınan iki âyet iki ayrı satırda daha düzenli bir biçimde verilebileceği halde, ikinci âyet ikiye bölünmüş, üstelik bu yapılırken (صَلَاتِهِمْ) kelimesi de ortadan ikiye ayrılmıştır. 18. sayfadan alınan âyetin (وَأَنَّكَ) 'den (2/343); 17. sayfadan alınan âyetin (كُلِّ) 'den (2/344); 15. sayfadan alınan âyetin (إِنَّ) 'den (2/346) itibaren ikinci satıra aktarılması belki akıllara bile gelmemiştir. 13. sayfadan alınan âyetin (وَأَنَّكُمْ) 'den (2/348); 12. sayfadan alınan âyetin ise (وَأَنَّ) 'den (2/349) bölünmemesi konusunda da aynı durum geçerlidir. Hâlbuki Kur'an-ı Kerîm âyetlerini inceleyen ve yine Kur'an hafızlarına hitap eden bir eserde yukarıdaki hususlara dair hassasiyetin en üst seviyede olması beklenirdi.

2.3. Başlıklar

Seçilen âyetlerin metin ve mealleri verildikten sonra, “Bilgi”, “Mesaj” ve “Kelime Dağarcığı” alt başlıklarına geçilmeden bir ana başlığa yer verildiği görülmektedir. Normalde bu tür başlıkların konuyu bir veya iki kelimedede özetleyen, iyi düşünülmüş ve akılda kalıcı nitelikte olması beklenirken, “Hâfız” kitabının fazla özenilmemiş ve belki de aceleye getirilmiş başlıkları barındırdığı anlaşılmıştır.

2.3.1. Âyet Muhtevasının Başlığa Taşınması

Çoğu örnekte uygulanan başlıklar seçilen âyet-i kerîmede yer alan mananın uzunca bir tekrardan ibaret olup, okuyucunun zihninde kalıcı bir imaj oluşturma bakımından hiçbir işlevsellik taşımamaktadır. Ardışık üç sayfadan alınan aşağıdaki üç uzun başlık ile 18. cüzün son üç sayfasından seçilen âyetlerin meallerinin karşılaştırılması, verimsizliği ifadeye yetecektir:

Âyet-1: “...O zaman kendilerine yapıp ettiklerini bir bir haber verecektir. ...” (en-Nûr 24/64)

Başlık-1: “Hesap Gününde Herkesin Yaptığı Gözler Önüne Serilecektir.” (2/358)

Âyet-2: “De ki: O kitabı göklerin ve yerin sırrını bilen indirmiştir. ...” (el-Furkân 25/6)

Başlık-2: “Kur'an-ı Kerim, Her Sırrı Bilen Allah Teâla'nın Katındandır.” (2/359)

Âyet-3: “De ki, bu mu daha hayırlıdır, yoksa Allah'a karşı gelmekten sakınanlara va'dedilen ebedîlik cenneti mi? ...” (el-Furkân 25/15)

Başlık-3: “Müttakîlere Vaad Edilen Ebedî Cennet Her Şeyden Daha Hayırlıdır.” (2/360)

Konunun üçüncü ciltte de çok sayıda örneği mevcut olup¹⁶ uygulamanın geldiği son nokta, el-Câsiye 45/26 âyeti bağlamında üretilen şu “orijinal” başlıktır:

“İnsanı Yoktan Yaratan Allah, Öldükten Sonra Tekrar Diriltecek ve Huzurunda Toplayacaktır.”¹⁷

Âyetin muhtevası başlığa böylece aktarıldığında, önce âyetin Arapça metni Mushaf sayfasında, ardından âyetin Arapça metni yan sütunda, sonra âyetin Türkçe meali sütunun devamında, nihayet âyetin Türkçe meali başlıkta verilerek, aynı muhteva tam dört defa tekrar edilmiş olmaktadır. Buna “Bilgi”, “Mesaj” ve özellikle “Kelime Dağarcığı” kısmındaki muhtemel tekrarlar da eklendiğinde, eserde orijinal yorum veya birleştirmelere ayrılan alanın ne kadar daraldığı anlaşılabilecektir.

2.3.2. Benzer Muhtevaların Tekrar Edilmesi

Meselenin bir diğer boyutu, âyetlerin seçiminde yaşanan “tekrara düşme” probleminin bir benzerinin başlıkların içeriğinde de gerçekleşmiş olmasıdır.

3/520'de “Müttekîlerin Mükâfatı: Cennet Pınarları” başlığını kullanan yazar veya yazarlar, sadece üç sayfa sonra 3/523'te “Müttekîlerin Mükâfatı: Cennet Nimetleri” başlığını tercih etmektedir. 3/589'da “Mü'minlerin Mükâfatı: Altından Irmaklar Akan Cennet!” şeklinde yinelenen bu başlık içeriğinin bir diğer örneği de yukarıda “uzun başlıklar” konusunda örnek gösterilen Başlık-3'tür. (2/360)

21. cüzde birbirini tekrar eden “yaratma-diriltme” temalı başlıklar¹⁸ peş peşe görülürken, 23. cüzde Allah'ın sıfatlarının tekrarına ayrılmış beş ayrı başlıkla¹⁹ karşılaşılmaktadır. 3/466'da –tıpkı 3/439'daki gibi- “mühlet verme”; 3/465'te ise –tıpkı az önce 3/442'de olduğu ve az sonra 3/480'de olacağı gibi- “zulmetmeme” muhtevaları başlıkta tekrar edilmiştir. Sadece kırk sayfa içinde ve başlık düzeyinde

¹⁶ Mesela bk. 3/486 ve 493.

¹⁷ 3/500. Diğer “âyet içeriğini başlığa aynen yansıtma” örnekleri için bk. 1/123-124 ve 153.

¹⁸ “İlahî Hakikat: Diriliş” (3/404); “Her Türlü Yaratma O'nun İşidir” (3/405); “Yoktan Var Eden, Ölüyü Diriltmeye de Kâdirdir” (3/408); “Yaratan Allah, Tekrar Diriltir” (3/412). Ayrıca krş. “Yoktan Yaratan Tekrar Diriltmeye de Kâdirdir” (3/489).

¹⁹ “Allah Zulmetmez!” (3/442); “Allah'ın Her Şeye Gücü Yeter” (3/444); “Her Şeyi Yaratan Allah” (3/445); “Allah Yücedir” (3/451); “Bağışlayan Allah” (3/456).

bu kadar kendini yineleyen bir yaklaşımın, hafız adayının ufkunu açacak zengin ve özel bir içeriğe ulaşma imkân veya ihtimali ne olabilir?

Son tahlilde çalışmanın en özlü başlıkları arasında “Allah’tan Başka İlah Yoktur.” (3/401), “Tek Yaratıcı Allah’tır.” (3/524) ve benzeri “ortak bellekte zaten var olan temel cümleler” bulunmaktadır. “Tek ve Gerçek İlah: Hz. Allah” (2/392), “İnananların Yardımcısı: Hz. Allah” (2/398) başlıklarında görülen “Hz. Allah” ifadesinin ise Türkiye’de belirli bir dini grupla özdeşleştiği bilinmekte olup, böyle bir yaklaşımın Diyanet İşleri Başkanlığı’na ait bir yayına doğrudan yansımış olması tartışılması gereken bir husustur.

2.3.3. Üslup Birliğinin Sağlanamaması

Muhtemelen “Ashâbü’l-cenne”den mülhem “Cennete Vatandaş Olmak” (2/223) ve “Kelime-i Tayyibe”den hareketle oluşturulmuş görünen “Lâ İlahe İllallah Ağacı” (2/257) gibi tam anlamıyla garip başlıkların kullanıldığı çalışmada, güncel dille yazma hevesinin başlık yerine adeta bir gazete manşetini beraberinde getirdiği durumlara da şahit olunmaktadır:

“Şimdi Tebliğ Zamanı” (3/574)

“İşte En Büyük Kayıp!” (3/579)

Halk dilinde yaygın biçimde tüketilen “Dünya fani, ölüm ani!” sloganını hatırlatan “Dünya Fani, Ahiret Baki” (3/403) başlığı bir hikmeti akla getirmekten ne kadar uzaksa, “Yahudiler Arasında Hüküm Verirken de Adaleti Gözetmek” (1/114) başlığı da konuyu güncellemekten o ölçüde uzaktır. Hâlbuki bu son örnekte âyetin devamındaki bilgi kısmına da yansıyan- mesajı çok daha genel ve kapsayıcıdır: Adil olmak, yalana kulak asmamak, rüşvete prim vermemek.

2.3.4. Aşırı Uzun Başlıkların Kullanılması

Metot ve standart yoksunluğunun belirgin bir yansıması olan bu problem, çalışmanın çeşitli bölümlerinde nüksetmekte, belirli cüzlerde ise özellikle yoğunlaşmaktadır. Sözcüme 10. cüzde toplam 12 sayfada gözlenen bu problemi anlamak için ilgili sayfalardan seçilen şu üç örnek yardımcı olabilecektir:²⁰

“İnkârcılar, Çıkarları Uğruna Kutsal Değerleri Kolayca Göz Ardı Ederler.”

“Samimi Mü’minler, Dinî Gereklilikler Karşısında Mazeret Üretmezler.”

“Cehennem Azabı, Allah Yolunda Katlanılan Sıkıntılardan Daha Çetindir.”

2.4. “Bilgi” Alt Başlığı

Âyetlerin metin ve mealleri verildikten sonra kullanılan ana başlığı takip eden ilk alt başlık “Bilgi” olmakta ve ortalama bir paragraf hâlinde âyetin konusuna dair açıklamalar sunmaktadır.

2.4.1. Ağır ve Teknik Bir Dil Kullanılması

Bu başlık altında yer alan metinlerin temel problemi, ülkemizdeki hafızlık öğrencilerinin önemli bir bölümünü oluşturan ortaokul öğrencilerinin (5-8. sınıflar) kavrama ve ifade düzeylerine kesinlikle hitap etmeyen ağır ve resmi bir

²⁰ Sırasıyla bk. 1/187, 193 ve 199. Benzer başka örnekler için bk. 1/185-186, 188, 194-198 ve 200.

dille yazılmış olmalarıdır. Hâfızlık talebesine Kelâmcıların nizam delilinden bahsedilen (2/207), işin başındaki zihinlere “Tehaddî âyetleri” kavramını anlatmaya çalışan (2/222) bu yaklaşım, pek çok yerde verilen mesajı anlamayı zorlaştırmaktadır. Tefsir ilminin kendine özgü gayet değerli bir terminolojisi bulunmakla birlikte, söz konusu kavramların hangi okuyucu kitlesine ne tür bir yayımla ulaştırılması gerektiği üzerinde mutlaka düşünülmelidir.

Sözgelimi, âyetin tekrarı olan ilk cümle dışında her bir cümlesi ayrı ayrı tartışmaya açık olan aşağıdaki metnin ilgili yaş grubundaki bir öğrenci için ağırlığı takdir edilecektir:

“Kur’an, manası kolay ve açık bir şekilde anlaşılabilir bir kitaptır. Ancak onun manaları ihata olunup bitirilemez. Kur’an-ı Kerim’i gerçekten anlamak isteyenlerin, öncelikle onu, usulü dairesinde yani tefsir ilminin ortaya koyduğu ilkeler çerçevesinde anlamaya çalışmaları zaruridir. Ayrıca Kur’an kolay ezberlenen bir kitaptır.” (3/528)

2.4.2. Konuyu Güncellemede Yetersiz Kalınması

“Bilgi” bölümünün bir diğer önemli yaklaşım sorunu, âyetlerin yorumunda ve bu yorumun güncellenmesinde sergilenen tekdüzeliktir. Bu bölümdeki açıklamalarda âyetin inişine sebep olan kişi veya ortamla sınırlı bir çerçevenin esas alındığına sıklıkla rastlanmaktadır. Nitekim hafızlık ezber sistemine göre birinci cüzün 11-15. sayfalarına tekabül eden kısımdan seçilen âyetlerin yorumlarına sırasıyla şu ifadelerle başlanmıştır: “İsrailoğulları, İsrailoğulları, İsrailoğulları, Yüce Allah İsrailoğullarını, İsrailoğulları.”²¹

Âyetlerin mesajını ve vurgusunu sınırlayan ve bugünün özellikle küçük yaştaki okuyucusunun anlam dünyasından koparan bu tarz bir kalıplaşmış tefsir yönteminin buraya adapte edilmesi, projenin başarı şansını da ciddi biçimde etkilemiştir. Oysaki söz konusu beş âyette yer alan önemli vurguların (kalplerin katılaşmaması, ilahi emirleri sorgulamamak, nimetin kadrini bilmek, kendine yazık etmemek ve başkasına öğüt verirken kendini unutmamak) tek paragrafla açıklandığı bir yerde verilebilecek çok daha önemli ve öncelikli bilgiler mevcuttur.

2.4.3. Muhtevanın Zenginleştirilememesi ve Gereksiz Tekrarlar

Okuyucunun günlük hayatta tecrübe edebileceği somut unsurları nadiren içeren bu bölümde, aşağıda “Mesaj” alt başlığında daha detaylı değinilecek olan ve hakkı verilemeyen “hadis veya şiirle istişhad” alışkanlığı dışında elle tutulur bir ilmî üretim neredeyse yoktur. 2/205’te Ziya Paşa’nın şiiriyle istişhad edilmekte, 3/536’da ise “Bilgi” alt başlığı kapsamında verilen hadis, âyetteki muhtevanın tekrarından; “Kelime Dağarcığı” kısmındaki dört madde de her ikisindekinin tekrarından oluşmaktadır!

Pek çok örneği olan söz konusu “bilgi üretmekten uzak kalma” problemi hakkında aşağıda yan yana konulan ve çalışmada sadece üç sayfa arayla yer alan iki metin büyük oranda fikir verecektir:

²¹ 1/6-10. Aynı tutum cüzün devamında da (1/12-14) sürmektedir.

GERÇEKLERLE YÜZLEŞMEK

Bilgi:

Doğum, yaşam, ölüm, dirilme, Allah'ın huzuruna çıkma, hesap verme, cennet ya da cehennem... ..İki durak vardır bu yolculuğun sonunda: Cennet ve Cehennem. (3/585)

ALLAH'IN HUZURUNA ÇIKMAK

Bilgi:

Doğum, hayat, ölüm ve Allah'ın huzuruna çıkış... Doğumla başlayan hayat mücadelesinde iki farklı yol vardır. ...Her iki yolun sonunda da Allah'a ulaşmak var. Ancak iyilerin yolunu takip edenlerin görecekleri karşılık güzel olurken, inkârcıların yolunu tercih edenlerin varacağı yer cehennem olacaktır.” (3/588)

2.5. “Mesaj” Alt Başlığı

Bu alt başlıkta, ilgili âyet-i kerîmeden çıkarılan mesaj veya mesajlar bir iki madde halinde özetlenmiş bulunmaktadır. Genellikle âyetin muhtevasını yansıtan ve faydalı unsurları ön plana çıkaran mesaj metinlerinde kimi zaman hadislerle yer verildiği de görülmektedir. Âyetlerle hadislerin yan yana düşünülmesini sağlaması bakımından olumlu olan bu uygulamanın, benzer muhteva bir âyette geçtiği halde hadisle istihsad edilmesi gibi istisnai durumlarda hataya yol açtığı olmuştur. Mesela “Allah'ın tevbeleri kabul ettiğini” belirten Tevbe 9/104 âyetinin mesajını açıklamada “İyilikler kötülükleri giderir” (Hûd 11/114) âyeti mevcut iken bir hadise öncelik verilmesi tenkide açıktır. (2/202)

Yöntem açısından daha belirgin olan hata ise âyetin mesajının Necip Fazıl (1/61, 73 vd.) veya Mehmet Akif'in (1/62, 66, 182 vd.) dizeleriyle verilmeye çalışılmasıdır. Kur'ân-ı Kerîm'in mesajlarını okuyucuya aktarırken dini birikimi orijinal ve doyurucu yeni bir metinle sunmak yerine, tıpkı pek çok vaizin vaazlarında tercih ettiği gibi Hz. Ali'nin herkesçe bilinen bir sözü (2/337) yahut Yunus Emre'nin meşhur bir şiiri (3/403) ile yetinme yoluna gidilmiştir. Nitekim Yunus Emre'nin “*Mal da Yalan Mülk de Yalan...*” dizeleri 3/403'te “Mesaj” kapsamında takdim edilirken, 3/554'te ise başlık olarak kullanılmaktadır. Akif'in aynı şiirinin bir ciltte iki defa tekrarı da (1/62 ve 182) bir verimsizlik numunesidir.

Bu arada, ele alınan alt başlıkta bazı satırlara “ilahî mesajı sınırlayıcı yarı ideolojik kayıtların” eklendiği de görülmektedir. Sözelimi inek kesme emrinin Hz. Musa tarafından tebliğ edildiğini anlatan el-Bakara 2/67 âyetinin mesajı “Allah'tan geldiği kesin olan emirlere itaat etmek esastır.” (1/9) şeklinde kayda geçirilmiş olup, cümlede ilahi emirleri “geldiği kesin olan” diye sınırlamakla “gelen” deyiş vermek arasındaki yaklaşım farkı gayet nettir.

2.6. “Kelime Dağarcığı” Alt Başlığı

Bu başlık altında ne yapılmaya çalışılacağı, kitabın girişindeki “Önsöz” bölümünde yer alan devrik bir cümlede şu ifadelerle anlatılmıştır:

“...öğrencilerin bilmesinde fayda görülen kelime ve kavramların anlamlarına yer verildiği “Kelime Dağarcığı” başlıklarından oluşmaktadır.”

Bizim öngördüğümüz taslakta “Kavram” başlığı altında hedeflenen muhtevanın, burada “Kelime Dağarcığı” olarak gerçekleştirildiği söylenebilir. Ancak kavramdan kelimeye doğru yaşanan bu çerçeve farklılığının, okuyucu/öğrenciyi âyetin odaklandığı bir kavramı akılda kalacak şekilde tanıma imkânından uzaklaştıracağı ve gayet klasik bir “kelime meâlî” mantığına hapsedeceği açıktır. Her ne kadar aradaki büyük farkın “Bilgi” başlığı altındaki izahatla kapatılabileceği tahmin edilse de yukarıda değinildiği gibi “Bilgi” başlığı daha ziyade âyetin bağlamını özetlemeye ve genel bir yorumunu yapmaya ayrılmıştır.

Neticede “Ene: Ben” (3/543), “Nahnü: Biz” (3/518), “Entüm: Siz” (3/535), “Hû: O, Allah” (3/556) eşleşmelerinin öğrenileceği kaynak veya düzey burası olmamalıdır. Zira eğer bu kadar detaya inilir ve devamında tekrara düşülürse, ortaya konan ürünün etkili bir eğitsel malzeme kimliğinden uzaklaşması kaçınılmazdır.

Kelime dağarcığı başlığına dair tespit edilen başlıca hatalar aşağıda listelenmiştir:

2.6.1. Kelimenin Nasıl Yazılacağına Karar Verememek

Pek çok noktada müellif veya müellifler, ilgili kelimelerin nasıl yazılacağına karar verememekte ve birden fazla yazımı birlikte kaydetme yoluna gitmektedirler. “Rab” kelimesinin bir yerde tek (b) ile (Rab: 1/118) ötekinde çift (b) ile (Rabb: 1/55) yazılması gibi “kelimeyi tek defa yazma; ama nasıl yazılacağına karar verememe” örneklerinin yanında, aynı sözcüğün iki farklı tarzda yan yana yazma uygulamasına da rastlanmaktadır. Hüden/Hüdâ (1/1b), Ard/Arz (1/8, 49 ve 63; 3/428), Dâr/Diyâr (1/39), Fahşâ/Fuhşiyat (1/44), Vüs'/Vüs'at (2/345) ve benzeri örneklerde görülen bu kararsızlık, İndillah/indellah (1/15) örneğinde lafzatullâhı etkileyen bir boyuta varmıştır.

Tamlamalar konusunda da benzer bir kargaşadan rahatlıkla bahsedilebilir. Her üçü de birer sıfat tamlaması olduğu ve standart bir yazıma tabi tutulmaları gerektiği halde, “Sırât-ı müstakim” (2/210) ve “Üsve-i hasene” (3/419) kuralına uygun yazılırken “Kalbiselîm” (2/370) için buna gerek duyulmamıştır. Keza izafet tamlaması olmaları açısından aralarında fark bulunmayan üç kelimeye uygulanan “Sebîlillah” (1/192), “Nîmetellâh” (3/418) ve “Nûrullâh” (3/551) yazılışları da yazımdaki tutarsızlığı ve standart yoksunluğunu ortaya koymaktadır. Aynı yetersizlik, kıyamet gününü ifade eden isim tamlamalarında da devam etmekte olup bu noktada 2/259'daki “Yevmihisâb” ve 3/469'daki “Yevme't-tenâd” ifadeleri karşılaştırılabilir.

Terkipleri Türkçe yazıma aktarırken âyetteki hâlini esas alıp almama konusunda yaşanan karmaşa da satırlara ayıca yansımaktadır. Bu konuda da âyetteki lafzın aynen muhafaza edildiği 1/143'teki “Dâru's-Selam” ile âyetteki kesreli lafzın tercih edilmediği 2/210'daki “Dârusselem” ifadelerinin ve yazımları arasındaki açık farkın izlenmesi yeterli olacaktır.

2.6.2. Kelimenin Hangi Formunun Esas Alınacağına Karar Vermek

İlgili sözcüklerin hangi formunun çalışma kapsamına alınacağı konusunda da başlangıçta benimsenen bir prensibin olmadığı anlaşılmaktadır. Sözelimi el-Enfâl 8/46 âyetinde geçen (وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا) ifadelerinin anlamları okuyucuya ulaştırılmak istenmiş ve şu metne yer verilmiştir:

“Tenâze’u: Çekişme, didişme.

Feşl: Zayıflama, dağılma.” (1/182)

Bu örnekte, başında nefy edatı sonunda ise medd ihmal edilerek kayda geçirilen “Tenâze’u” kelimesine fiil olmasına rağmen mastar anlamı verildiği; âyette yine fiil olarak geçen ikinci maddenin ise mastarının esas alınıp ona göre anlamlandırıldığı görülmektedir. Oysa bu ve benzeri durumlarda fiilin mi mastarının mı esas alınacağına dair bir prensibin baştan belirlenip tüm yazarlar tarafından uygulanması beklenirdi. Keza Yûnus 10/12 âyetinde geçen (قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا) ifadesindeki ilk kelimenin iki farklı hâli (“Kâ’iden” ve “Kâ’id”) iki ayrı satırda açıklanmış, ikinci kelimenin ise sadece ilk hâli (“Kâimen”) üçüncü satırda ele alınmıştır. (2/208)

Aynı âyette yan yana geçen ve aynı sayfada “Kelime Dağarcığı” başlığı altında ardışık verilen iki kelimedenden birisinin olduğu gibi alınıp yazıldığını, diğerinde ise tasarrufa gidildiğini gösteren bir diğer örnek ise metninde (هُزُواً وَأَلْبَابًا) ifadesi geçen el-Mâide 5/58 âyetinde yaşanan durumdur:

“Hüzüven: Alay, eğlence.

La’ib: Oyun.” (1/117)

2.6.3. Kelimenin Tekil ve Çoğul Hâlini Düzenli İfade Edememek

Kelimelerin tekil-çoğul kullanımları hususunda da benzer bir karmaşanın yaşandığı aşikârdır. Karşılıklı iki sayfada (1/80-81) herhangi bir küçük-büyük harf hassasiyeti taşımaksızın “Eb/Âbâ: Baba/Babalar” ve “Sünnet/sünen: Yol/yollar, yöntemler” açıklamasına yer verilirken; farklı iki noktada ilmî teammüllere daha uygun bir sunumla karşılaşılmaktadır:

“Zenb [çoğul: *zünûb*]: Günah, suç.” (1/53)

“Velî [çoğul: *evliyâ*]: Dost, yardımcı, koruyan, birinin işlerine bakan.” (1/197)

2.6.4. Kelimeleri Sıralarken Kendi İçinde Tutarlı Davranmamak

Kelime Dağarcığı bölümündeki sözcüklerin sıralanmasında da çoğu zaman ne âyette zikrediliş sırası ne de harf sırası esas alınmıştır. Nitekim Yûnus 10/25 âyetinden alınan iki kelimedenden önce “Sırât-ı müstakim” sonra “Dârus-selâm” (2/210); Yûnus 10/57 âyetinden alınan iki kelimedenden önce “Rahmet” sonra “Mev’iza” (2/214) ele alınıp açıklanmıştır. Hâlbuki hem âyet içinde zikrediliş hem de harf sırası bakımından, sonra yer verilenler önce ele alınanlardan önceliklidir. Bu tabloya bakıldığında, kelimelerin tertibi konusunda da herhangi bir standardın gözetilmediği sonucuna rahatlıkla varılmaktadır. Öyle ki, âyette

geçmeyen bir sözcüğün (haram) âyette geçen kavrama (helal) takdim edildiği örnekler dahi mevcuttur. (1/121)

2.6.5. Âyette Geçmeyen Kelimelerin Açıklanması

Kimi yerlerde, âyette değil mealinde geçen kelime (mesela 2/221'deki "Levh-i mahfuz" ve 2/226'daki "ziyan" gibi) kelime dağarcığı kapsamına alınıp açıklanmakta; kimi yerlerde ise ne âyette ne de mealinde geçen kelimelere bu muamele yapılabilmektedir. (2/321'deki "Risâlet" gibi.)

el-Bakara 2/28 âyetinde (1/4) lafz-ı celîl (كَيْفَ تَكْفُرُونَ) iken, dağarcığa yansıyan bilgi "İnkâr: Küfür." şeklinde olmuştur. Konunun en ilginç örneklerinden birisi ise 3/443'te görülmekte olup, burada ne âyette ne mealde ne de bilgi veya mesaj bölümlerinde geçen "Mahkeme-i Kübrâ" kavramı tanıtılmaktadır.

2.6.6. Kelime Gruplarının Sunumunda Sorun Yaşanması

Birlikte kullanılan ve anlam bakımından birbirini tamamlayan ikili kelime gruplarıyla alakalı problem, bu birimlerin yeri geldiğinde ayrılarak iki müstakil kavram halinde, yeri geldiğinde ise tek satırda yan yana inceleniyor olmasıdır ki, bunun da "Hâfız"ın ve hafızlığın hiç hak etmediği standart yoksunluğunun bir tezahürü olduğu açıktır. el-İsrâ 17/70 âyetinde geçen iki kelime tek satırda "Berr ve Bahr: Kara ve deniz." şeklinde işlenirken (2/288), farklı pek çok örnekte -mesela leyl ile nehâr (1/207), haram ile helal (1/121), zâhir ile bâtın (1/142), meşrik ve mağrip (2/367)- ayrı maddeler olarak telakki edilmiştir.

3/601'de ise problemin çok daha ileri bir boyutta yaşandığı ve üç kavramın iç içe tanıtıldığı tespit edilmiştir:

"İman-Küfür-Şirk: Din adına tebliğ ettiği konularda Peygamber'i doğrulamak iman; doğrulamamak, tasdik etmemek ise küfürdür. Şirk ise; Allah'a ortak tanımadır."

2.6.7. Aynı Kelimeye Farklı Yerlerde Birbirinden Farklı Anlamlar Yükleme

Kelime Dağarcığı kapsamında gözlemlenen en yaygın ve belki de en büyük sorun budur. Hangi kavramın hangi cüz veya sayfada toplam kaç defa tekrar edeceğine/ettiğine dair bir ön/son tespitin yapılması ve bilhassa temel dini kavramlar konusunda ortak bir muhtevanın öğrenciye okutulmasının gerekliliği malum iken, bu konuda gayet duyarsız davranılmıştır.

"Hakkında duyularla bilgi edinilemeyen" ortak paydasında buluşan tanımlamalara sahip "Gayb" gibi (Krş. 1/1b, 2/234 ve 3/561) istisnai örnekler dışında, birden fazla yerde ele alınan kavramların açıklanmasında belirgin içerik ve kapsam farklılıkları olduğu, azımsanamayacak sayıda örnekte de bu farklılaşmanın çelişki ve tutarsızlığa dönüştüğü tespit edilmiştir. Aynı cilt içinde "İstikâmet" kavramının birden fazla tanımıyla (mesela 3/479 ve 502) karşılaşan okuyucu, özellikle de işin başındaki hafızlık talebesi, pek de "müstakîm" bir manaya zihnen erişemeyecektir. Keza "Felah" kavramının üç sayfa içinde (3/591 ve 594) iki defa incelenmesi kadar, birinde "Kişinin dinî ve ahlakî yü-

kümlülüklerini yerine getirmesinin sonucunda dünyada elde edeceği başarı; ahirette ulaşacağı ebedî kurtuluş.” denilip ikincisinde “Kurtuluş.” ile yetinilmesi de şaşırtıcıdır.

Dua, bir yerde “Allah’tan istekte bulunma” (2/365) gibi samimi bir tanıma sahipken, bir başka yerde “İsteklerini O’na arz etmek” (2/250) hâlini alabilmektedir. Yahut “Tevekkül” tarif edilirken verilen “Elinden geleni yaptıktan sonra Allah’a güvenip dayanmak.” (3/417. Krş. 2/383) bilgisine bir başka sayfada “kadere razı olmak” (2/364) gibi bir unsur rahatlıkla eklenebilmektedir.

Kader kavramının bir açılımı, Allah’ın “ebede kadar olacak her şeyi takdir etmesi ve vakti geldiğinde yaratması” (2/262) iken, yaratma boyutunu içermemesi bakımından daha sadeleştirilmiş bir diğer açılımı ise “bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip belirlemesi, planlaması” (3/474) şeklindedir. Öğrencinin temel bir fikir edinmeye en muhtaç olduğu mefhumlardan biri hakkında üstelik Diyanet İşleri Başkanlığı gibi bu terimlerin yıllardır kitabını yazan bir kurum bünyesinde bir muhteva uyumu ve dil birliğinin sağlanamamış olması, eldeki çalışmanın ne denli ciddiye alındığının göstergesidir.

“Âyet” kavramı hakkında üç ciltte yapılan anlam açıklamalarının genel bir izlemesi de bu konuda fikir verebilecektir. Önce birinci ciltte öğrencinin zihnine bir “karşılık indirmesi” uygulanmakta ve ne kadar muhtemel anlam varsa hepsi bir arada boca edilmektedir: “Allah’ın varlığına delalet eden şeyler, mucize, iz, delil, Allah’ın sözleri.” (1/108) Ardından ikinci ciltte bunlara “işaret, açık alamet, ibret” (2/247) gibi yenileri eklenmekte, öğrenci/okuyucu bir ara kavramın en tanıdık hâli olan “Kur’an-ı Kerim sûrelerinin belli bölümlerinden her biri.” (2/324) ifadesiyle yüz yüze gelmektedir. Yine 2/324 ve 2/388’de değinilip olgunlaştırılan tanımın son ve yararlı olmaya aday hâline ise ancak 3/475’te ulaşılabilmektedir: “Âyet: Allah’ın varlığına, peygamberlerin doğruluğuna işaret eden delil ve mucize.”

Oysa böyle bir derli toplu tanım cümlesinin on yerde ve parça parça değil en fazla iki üç yerde ve derli toplu bulunması verimi artırır. Aynı tablonun “Salih Amel”, “Takva” ve “Zulüm” gibi sıkça tekrar edilen kavramlar konusunda da yaşandığı tespit edilmiş olup, sözü uzatmamak için burada ilgili üç kavramın detaylarına girilmeyecektir.

Sonuç itibarıyla “Mülk” ya kapsayıcı bir şekilde “Her türlü maddî ve manevî imkân, mal, yönetme yetkisi” (1/52) şeklinde ele alınmalı; ya belirli kayıtlamalarla “İnsanlar üzerinde hâkimiyet, tasarruf yetkisi. Eşya üzerinde tek başına tasarruf yetkisi.” (1/113) tanımıyla sunulmalı; ya da tek kelimeyle “Hükümranlık” (2/246) diye açıklanıp geçilmelidir. Aynı kitabın bünyesinde bunların her üçünü de yapmak, bir zenginlik değil, bilakis bir tutarsızlıktır.

2.6.8. Kelime Dağarcığına Dair Diğer Sorunlar

et-Tevbe 9/94 âyetinde geçen ifade (عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ) olduğu hâlde kavram olarak “Âlem-i Gayb” ve “Âlem-i Şahadet”e yer veren (2/201) yazım heyeti,

Lokmân 31/6 âyetindeki “Lehve’l-hadîs” ifadesini özet ve anlaşılır biçimde açıklamayı ise bir türlü becerememektedir:

“Lehve’l-hadîs: Dinleyeni, etrafındaki başka şeylerden habersiz hâle getiren eğlendirici söz, dedikodu, saçma sapan konuşma, sulu şaka, isyan anlamı taşıyan söz ya da güfte.” (3/410)

“Eğlendirici söz” ile “isyan anlamı taşıyan söz” aynı minvalde nasıl bulunmaktadır? İlgili kavram hakkında şu açıklamanın sözlü olarak yapılması neredeyse bir “saçma sapan konuşma” sayılmayacak mıdır?

Bu arada çalışmanın hemen başlarında “İman” kavramı açıklanırken tanıma eklenen oldukça sınırlayıcı “yarı ideolojik” kayıt da dikkatlerden kaçmamaktadır:

“İmân: İnanmak, din adına tebliğ ettiği konularda Peygamber’i tasdik etmek.” (1/12)

Altı çizili bu kayıt, Allah’ın gönderdiği bir elçiyi tasdik etmenin “dini alan” ile sınırlı olduğunu çağırabileceği gereksiz bir sınırlamadır. Bunun yerine “her konuda” denilseydi veya hiçbir sınırlamada bulunulmasaydı, sünnetin bağlayıcılığını biraz da laik bir anlayışla din-dünya ayırımı üzerinden temellendiren hatalı ideolojik tercihlere yaklaşılmamış olurdu.

2.7. Üslup

Çalışmada benimsenen dil ve üslubun, başkanlığın uzun yıllardır süregelen yerleşik ve tutarlı tercihlerinin zaman zaman dışına çıktığı söylenebilir. Bu noktada ilk dikkat çeken hususlar ise herhalde Cenâb-ı Hak için kullanılan “Büyük sanatçı” ifadesi (3/498) ve Hz. İbrahim’i nitelemeye kullanılan “tevhid mücadelesinin lider isimlerinden” ibaresi (3/549) olacaktır. Ayrıca Efendimiz (sav) için yer yer başvuru, genelde sünnet karşıtlarınca benimsenen kuru ve yalın “Peygamber” kullanımını da (1/88) bir Hadisçi olarak garipsediğimizi belirtmeliyiz ki, bu kullanımla 1/53’te hem de itibâ âyetinde karşılaşmak hayret ve üzüntü vericidir:

“Bilgi: ...Peygamber, Allah için sevilir. ...

Mesaj: ...Allah’ın sevgisini ve affını kazanmanın yolu, insanların uydurduklarını bırakıp Peygamber’in öğrettiklerini uygulamaktan geçer.”

Daha önce Milli Eğitim Bakanlığı’na ait ders kitaplarında yaygınlaşması sağlanan ve Allah’ın Resûlü’nü (sav) kişinin kendisine de Rabbine de nispet etmeden bir yabancı gibi anmasına yol açan “Hz. Muhammed” kullanımını ise gayet yoğun bir biçimde çalışmanın hem başlıklarına hem de içeriğine yansımış bulunmaktadır.²²

Bizzat Peygamber Efendimiz (sav) için durum bu olduktan sonra diğer peygamberlerimizden söz edilirken rastlanan “Salih” (1/159), “Musa, Harun” (1/168) ve benzeri ifadeleri garipselemek için de bir gerekçe kalmayacaktır.

²² Başlıktaki kullanımına dair bir örnek için bk. 3/430. İçerikte kullanımına dair örnekler için bk. 1/57 ve 118; 2/323; 3/453 ve 528.

et-Tahrîm 66/6 âyetinden çıkan mesajlar listelenirken yazılan üç madde- nin yüklemelerine bakıldığında ise sırasıyla “edelim”, “verelim” ve “işlemeliyiz” ile karşılaşılmaktadır. Metni kaleme alan kişinin sanki “yazdığını dönüp bir defa bile okumaya fırsatının olmadığı” izlenimini veren, öylesine özensiz, öylesine alelacele duran bu üslubun, acaba net bir sorumlusu var mıdır?

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleme faaliyetlerinin ilahi metni anlamaya yönelik çalışmalarla makul düzeyde desteklenmesi bir gerekliliktir. Burada kastedilen makul düzey, meâl çerçevesinde ve seçilecek kısa âyetlerin çevirilerinden oluşan örnek bir “anlam ezberleme” girişimi şeklinde özetlenebilir. Meselenin Tefsir ilminin teorik derinliğine uzanmadan ve ezbere ait olan odaklanmayı dağıtma- dan yürütülmesi ehemmiyet arz etmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığınca yayınlanan “*Hâfız: Lafzın Hâmili, Mananın Âmili*” adlı üç ciltlik çalışma, Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemenin yanında anlamını da öğrenmeyi teşvik etmesi bakımından yararlı bir perspektife sahiptir. Hafızlık süreçlerinde genellikle eksik kalan anlamaya yönelik ek programlara kaynak oluşturma potansiyeli olmakla birlikte, her bir sayfa için seçilen âyetlerden oluşan altı yüz maddelik oldukça geniş hacmi ve diğer pek çok açıdan, bu önemli boşluğu doldurmada ne ölçüde başarılı olduğu tartışmaya açıktır.

Yukarıda yedi başlık (Âyetlerin Seçimi, Seçilen Âyetlerin Müstakil Yazımları, Başlıklar, Bilgi, Mesaj, Kelime Dağarcığı, Üslup) ve bunlara bağlı yirmiye yakın alt başlıkta ele alınan örnekler, baskı kalitesi üst düzeyde tutulan çalışmanın ilmî kalitesi konusunda şüphe oluşturacak mahiyettedir. Konulara girişte kullanılan başlıkların yeterince orijinal ve akılda kalıcı olmayışı gerek başlık gerekse muhteva bakımından sürekli tekrara düşülmesi, hedef kitleye bilgi ve mesaj verilirken kullanılan güncel bir dilin yakalanamaması, kelime dağarcığı başlığı altında sunulan verilerin yazımından tanımına kadar ciddi eksiklikler ve yanlışlıklar içermesi, ön plana çıkan problemlerden bazılarıdır. Çoğu titiz bir tashihle giderilebilecek durumdaki diğer problemlerle birlikte ortaya, hafızlık öğrencisinin ilgisini çekecek, aşırı vaktini almayacak, zihnini özet bilgilerle Kur'ân-ı Kerîm'in mana iklimine yaklaştıracak bir eser yerine, oldukça karmaşık, yoğun ve belki de kendi içinde tutarlı sayılamayacak bir metin çıkmıştır.

Aylarca süren ve Proje Danışmanı, Proje Takip Elemanı, Editör, Son Okuma, Hazırlayan Kişi gibi kategorilerde toplamda 18 kişinin katkısıyla yayınlanan bir çalışmanın, üstelik son okumasının akademik unvan sahibi bir kişi tarafından yapıldığı jenerikte belirtilmesine rağmen, nasıl olup da bu kadar düzensiz kalabildiği gerçekten hayret vericidir. Söz konusu düzensizliğin yazar kadrosunun kalabalık tutulmasından kaynaklanıp kaynaklanmadığı ayrıca değerlendirilebilir. Fakat Kur'ân-ı Kerîm ve bilhassa hafızlıkla ilgili böylesine emek ve kaynak ayrılmış bir işin büyük ölçüde özensiz yürütüldüğü ve ciddi bir tashih gerektirdiği burada açık bir dille tespit edilmelidir.

KAYNAKLAR

- Acurrî, Muhammed İbnü'l-Hüseyin. *Ablâku Hameleti'l-Kur'an ve Ehlib (Kur'an Öğrencisine Öğütler: Hadislerle Hafızlık Ablâkı)*. Çev. Ahmed Ürkmez. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- Adıgüzel, Mehmet. "Kur'an'ı Anlama Olgusu". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (2005): 75-92.
- Akın, Abdullah – Akın, Ahmet. "Kuran Kurslarında Özellikle Hafızlık Eğitimine Yönelik Bir Dizi Öneri". *Din Eğitiminde Motivasyon ve Verimlilik Sempozyumu*. 27-30. Balıkesir: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Kültür AŞ, 2017.
- Albayrak, Halis. "Kur'an'ı Anlamak-Kur'an'ın Ne Olduğunu Anlamak". *I. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu*. 165-176. Ankara: Fecr Yayınları, 1995.
- Bayraktar, M. Faruk. "Hafızlık Eğitiminin Geleneksel Yöntemleri ve Kur'an Kursları". *Tokat'ta Kur'an Günleri X. Kur'an Sempozyumu: Kur'an ve Eğitim*. 117-138. Ankara: Fecr Yayınları, 2008.
- Cebeci, Suat – Ünsal, Bilal. "Hafızlık Eğitimi ve Sorunları". *Değerler Eğitimi Dergisi* 4/11 (2006): 27-52.
- Çetin, Abdurrahman. "Kur'an'ı Anlamanın Önemi ve Bu Konudaki Çalışmalar". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (2000): 193-212.
- Erul, Bünyamin. "İlk Dönem Kur'an Okumaları (Sahabenin Kur'an'ı Anlama Çabaları Üzerine)". *VII. Kur'an Sempozyumu*. 23-40. Ankara: Fecr Yayınları, 2005.
- Fırat, Yavuz. "Kur'an Öğretimi ve Hafızlık Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23 (2007): 549-568.
- Hocaoğlu, Mustafa. "Okuma ve Anlama Üzerine: Kur'an Tilavetiyle İlgili Bazı Kavram ve Rivayetlerin Değerlendirilmesi". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12/2 (2012): 207-235.
- Karataş, Ali. "Kur'an'ı Kur'an ile Anlama". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (2011): 177-197.
- Komisyon. *Hâfız: Lafızın Hâmili, Mananın Âmili*. İzmir: DİB Yayınları, 2019.
- Sehâvî, Ali b. Muhammed. *Cemâlü'l-Kurrâ ve Kemâlü'l-İkrâ*. Nşr. Ali Hüseyin el-Bevvâb. 2 Cilt. Kâhire: Mektebetü'l-Hâncî, 1987.
- Zerkeşî, Muhammed b. Abdullah. *el-Burbân fî Ulûmi'l-Kur'an*. Nşr. Yûsuf el-Mer'aşlî. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1990.

